

НАН України, кандидати біологічних наук **Ю. Б. Письменної** були викладені результати дослідження грибостійкості на модельних зразках паперу щодо мікроміцетів – типових контамінантів мікобіоти повітря книгосховищ за умов імітації їх замочання з подальшим заморожуванням. Фахівці встановили, що ця методика усунення наслідків замочання фондів на паперових носіях не є однозначно позитивною, адже вона дещо підвищує грибостійкість матеріальної основи документів, однак знижує механічні характеристики паперу.

У виступі молодшої наукової співробітниці НБУВ **Л. М. Куяви** було проаналізовано можливі ризики впливу біологічних чинників на збереженість документів з нетрадиційними носіями у сховищах бібліотек, архівів. Вона запропонувала конкретні заходи щодо профілактики біологічного пошкодження. Результати експериментальних досліджень грибостійкості різних видів паперу та науково-прикладних обстежень примірників з нетрадиційними носіями, відзначила Л. М. Куява, вкотре довели, що мікологічний моніторинг документів є одним з основних компонентів системи належного зберігання фондів.

У доповіді головного бібліотекаря НБУВ **Т. В. Крікова** йшлося про можливості застосування таких нетрадиційних способів для експрес-контролю нормативних режимів зберігання фондів у сховищах бібліотеки, як бібліосмія та сенсорний метод.

Робота зі збереження документів у кожній бібліотеці має свої певні особливості. Тому досвід роботи відділу рідкісних та цінних видань Національної бібліотеки України для дітей з вивчення, дослідження та популяризації друкованих україномовних періодичних видань для дітей початку ХХ ст., які зберігаються у фонді цієї бібліотеки, висвітлений завідувачкою відділу рідкісних та цінних видань **Н. І. Турчин**, був сприйнятий аудиторією з підвищеним інтересом.

Майже всі доповіді супроводжувалися змістовними науковими презентаціями, що підвищувало інтерес присутніх до кожного виступу. Основною тезою секції стала думка про необхідність створення умов для забезпечення збереження фондів бібліотек, насамперед цінних документів, спрямування зусиль фахівців на більш активне використання ефективних технологічних прийомів для вирішення основного завдання – унеможливлення руйнувань та мінімізацію старіння найрізноманітніших матеріалів, які застосовані у конструкції книжкових видань, а також прискорення оцифрування фондів перед загрозою їх фізичної втрати за можливими наслідками воєнного стану.

Юрій Ковтанюк,
заступник генеральної диркторки
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з наукової роботи,
кандидат технічних наук,

Любов Затока,
наукова співробітниця відділу наукових технологій збереження фондів
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Українська книговидавнича періодика: до 100-річчя журналу «Бібліологічні вісті»

Традиційно книгознавча секція Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація» збирається другого дня роботи цього форуму. Не став винятком і 2023 р. Саме 4 жовтня відбулося засідання секції, яка цього року мала таку тему для обговорення: «Українська книгознавча періодика: до 100-річчя журналу «Бібліологічні вісті». Для оприлюднення було заявлено 11 доповідей від фахівців бібліотечних установ і вищих начальних закладів України, зокрема, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, Національної історичної бібліотеки України, Української академії друкарства. У роботі секції взяло участь понад 20 книгознавців.

Відкрила засідання директорка Інституту книгознавства НБУВ, докторка історичних наук, професорка **Г. І. Ковальчук**. Вона презентувала нові видання співробітників Інституту, що вийшли друком після минулорічної жовтневої конференції: монографії Бондар Н. «Вільнюські Євангелія

1575–1644 рр. з фондів НБУВ: дослідження, поперимірниковий опис, альбом ілюстрацій»; Кожушко Є., Івченко Л. «Нотне видавництво Генріха Інджишка: 1902–1919»; Курганової О. «Від образу до художньої структури: стиль бароко в українській богослужбовій книзі XVII–XVIII ст.»; перший том наукового каталогу «Європейський гравірований портрет XVII–XIX ст. з фондів НБУВ», бібліографічний покажчик «Українознавчі студії американського книгознавця і бібліотекознавця Едварда Касинця».

Робота секції була побудована в основному на доповідях за результатами досліджень української книгознавчої періодики. Цікавий виступ, що супроводжувався відповідною презентацією, оприлюднила головна бібліотекарка сектору енциклопедичних досліджень Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого **Л. А. Поперечна**. Вона зробила огляд статей Української бібліотечної енциклопедії, які репрезентують періодичні видання книгознавчої проблематики. Було підкреслено, що відомості про періодичні та продовжувані видання з бібліотечної справи, бібліографії, книгознавства й суміжних наук в енциклопедії репрезентовано авторськими статтями-довідками, розміщеними в розділі «Фахові видання з питань бібліотечної справи» (<http://surl.li/ihxwx>) за загальною абеткою їхніх назв. Доповідачка назвала фахівців, які займалися і займаються вивченням книгознавчої періодики, серед них як представники першої половини ХХ ст. (Л. Биковський, А. Животко, В. Ігнатієнко), так і українські вчені пізнішого часу і сучасності (О. Антоник, Л. Бейліс, В. Бездрабко, І. Вовченко, Т. Гринівський, Г. Ковальчук, Л. Одинока, Н. Рибчинська, Н. Черниш та ін.). На завершення Л. А. Поперечна запросила присутніх готувати та доповнювати статті в Українську бібліотечну енциклопедію.

Співробітниця Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, головна бібліографиня науково-бібліографічного відділу **Н. В. Казакова** розповіла про емігрантський збірник «Українське книгознавство» – друге фахове видання з книгознавства, після віденської «Книги» Д. Антоновича, що виходило поза межами України (Варшава, Подебради). «Українське книгознавство» було започатковане членами бібліологічного гуртка при Українській Господарській Академії: Л. Биковським, Л. Мосендзом, А. Ільницьким. Особливу увагу доповідачка приділила не тільки самому виданню, а і його редактору Л. Биковському, який був автором багатьох публікацій та секретарем редакції. Серед керівництва бібліологічного гуртка лише Л. Биковський мав фахову освіту та досвід роботи на різних посадах у Всенародній бібліотеці України, зокрема, обіймав посаду редактора «Хроніки біжучої справи ...». Н. В. Казакова охарактеризувала статті книгознавчої тематики у збірнику «Українське книгознавство». Особливу увагу приділила «Покажчику українських періодичних видань по книгознавству», підготовленому Л. Биковським (без підпису), як першій спробі зібрати відомості про українські книгознавчі періодичні видання початку ХХ ст. Покажчик містить відомості про видання (19 назв), що вийшли друком, а також про ті, що залишилися на стадії підготовки. Доповідачка детально розглянула рукописну працю Л. Биковського «Українські книгознавчі періодики й збірники першої половини ХХ-го століття» (1978), яка існує у машинописному варіанті в 10 примірниках. На жаль, вона відсутня у фондах бібліотек України, її присвячено 55-річчю заснування книгознавчого часопису «Бібліологічні вісті». Н. В. Казакова підкреслила виняткову цінність праці і наголосила на потребі її перевидання.

У своїй доповіді **Г. І. Ковальчук** проаналізувала розуміння й тлумачення книгознавства і бібліології в журналі «Бібліологічні вісті». Було розглянуто еволюцію відповідних поглядів укладачів і редакторів журналу, а також викладено суть основних його статей з теорії книгознавства. Демонструючи обкладинки та перші сторінки часописів з підзаголовками, дослідниця зробила висновок, що фундатори журналу розуміли бібліологію і книгознавство як синоніми. Так, 3-й (листопад 1923 р.) і 4-й (грудень 1923 р.) номери журналу не мали обкладинки, титульні відомості розміщувались зверху на першій сторінці. Саме там містилися підзаголовки назви видання, у т. ч. французькою мовою: «BULLETIN DE BIBLIOLOGIE. Бібліографія – Бібліотекознавство – Бібліофілія – Книжна справа». Отже, бібліологія, в розумінні творців журналу, включала названі вище галузі, являючись, таким чином, комплексною, узагальнюючою наукою про книгу і книжкову справу. Доповідачка проаналізувала книгознавчі публікації в журналі «Бібліологічні вісті» Ю. Меженка, М. Куфаєва, окремо підкреслила, що українську книгознавчу школу найкраще представив у виданні Д. Балика. Серед доробку цього вченого було виокремлено статті «Аналітичний та синтетичний метод вивчення читачівства» (призабутий термін, популярний у 1920-х рр.) (1926, № 1); «Про класифікацію друків за

соціальним призначенням» (1927, № 1); «Ще про наукові та організаційні проблеми книговивчення» (1927, № 4), «Бібліологічна педагогіка як наука» (1930, № 2).

Провідна наукова співробітниця відділу зарубіжної україніки ІК НБУВ, докторка історичних наук, доцентка **Т. Д. Антонюк** розкрила українсько-чеські книгознавчі зв'язки міжвоєнного періоду на сторінках часописів «Книголюб» і «Українська книга». Ці журнали публікували цінну інформацію про розвиток книгознавства міжвоєнної доби, відображали зусилля українських культурних діячів в умовах еміграції зберегти й примножити книгознавчі здобутки, налагодити співпрацю з європейськими науковцями. Доповідачка окреслила теми, які висвітлювали автори публікацій у цих часописах щодо розвитку українського та чеського книгознавства, книжкової культури, бібліографії, бібліотекознавства. Журнал «Книголюб» – друкований орган Українського товариства прихильників книги у Празі (УТПК) – видавався як щоквартальник у 1927–1932 рр. Активними авторами статей у ньому, поряд з українцями, були відомі чеські бібліологи Л. Живний, З. Тоболка. «Українська книга» – щомісячний журнал, присвячений бібліології та бібліофілству, орган Бібліологічної комісії НТШ та Українського товариства бібліофілів видавався у Львові (1937–1939) і Кракові (1942–1943). Т. Д. Антонюк виокремила тематичні особливості згаданих часописів, охарактеризувала публікації С. Вирового, Л. Биковського, П. Зленка, С. Сірополка, С. Наріжного, М. Мухина. Звернула увагу на журнальні рубрики, зокрема в «Книголюбі» – на «Хроніку УТПК», що містила списки українських видань, які вийшли з друку чи були готові до виходу у світ. Часопис «Українська книга» також вирізнявся своїми рубриками, що дають уявлення про розвиток книгознавства в конкретній історичній час.

Доповідь старшої наукової співробітниці ІК НБУВ, кандидатки історичних наук **Т. Є. Мяскової** була присвячена неперіодичним науковим збіркам «Записки історично-філологічного відділу ВУАН», що виходили в Києві упродовж 1919–1931 рр. переважно за редакцією П. Зайцева, А. Кримського, М. Грушевського і О. Грушевського. Загалом, їх вийшло 26 книг. Останню здвоєну книгу ХХVI–ХХVII (ред. А. Кримський) влада знищила у 1929 р. через арешти науковців у справі «Спілки визволення України». У 1933 р. за нумерацією знищеної книги та замість неї почали випускати видання з працями «Історичної секції». І хоча ці збірки не були книгознавчими за змістом, в їх офіційній частині регулярно друкувалася інформація про бібліотеки, які підпорядковувалися Першому Історично-філологічному відділу ВУАН. Найбільша увага приділялася бібліотеці імені В. Антоновича, що була важливим науковим, навчально-допоміжним та інформаційним підрозділом Академії наук 20-х років ХХ ст., а також однією з найбільших історикознавчих книгозбірень м. Києва того часу. Основу цієї бібліотеки становила приватна бібліотека засновника київської історіографічної школи, професора В. Б. Антоновича. Вона складалася з 21 розділу із загальною кількістю книжок 3 965 назв (5 843 томи). Найбільшими і найціннішими були розділи, в яких переважала україніка. Доповідачка підкреслила, що офіційні частини збірок вмщували дані й про інші науково-допоміжні установи Відділу, зокрема, в них подавалася коротка характеристика бібліотеки Археологічної комісії, приватної бібліотеки Бориса і Марії Грінченків, бібліотеки академіків А. Кримського і С. Єфремова, бібліотеки Софійського Собору, Михайлівського Золотоверхого монастиря, Києво-Печерської лаври. Згодом Перший Відділ через збірник проінформував про своє бажання передати всі ці книгозбірні до Всенародної бібліотеки України.

З належною увагою була вислухана доповідь молодшої наукової співробітниці ІК НБУВ **О. М. Гуль** «Богословский библиографический листок» – щомісячний додаток до журналу «Руководство для сельских пастырей». У 2023 р. виповнюється 140 років з початку виходу цього додатку, який відіграв важливу роль у житті духовенства. Даний щомісячник тривалий час залишався поза увагою дослідників, і це стало приводом до постановки завдання для доповідачки – розкрити тематичний зміст видання, проаналізувати його значення для духовенства, а головне – наголосити на його бібліографічній, навіть книгознавчій, цінності. О. Гуль розкрила зміст додатку «Богословский библиографический листок», який мав три великі розділи. Розділ «Рецензии» (з 1893 р. перейменованій на «Книжную летопись») містив детальні бібліографічні огляди щойно надрукованих богословських книг. У розділі «Проповедническое обозрение» розглядалися найцікавіші проповіді, надруковані на сторінках «Спархїальних відомостей» з різних регіонів Російської імперії. У розділі «Обозрение духовной журналистики за месяц» містилися коротенькі бібліографічні огляди статей із 9-ти духовних журналів. Доповідачка відзначила, що авторами багатьох рецензій, розміщених

на сторінках видання, були українські дослідники, зокрема, етнограф та літературознавець Г. Булашев; педагог, релігійний публіцист, громадський діяч, мемуарист В. Певницький; філософ, викладач КДА П. Калачинський. Було відзначено солідне представництво цього видання у фондах НБУВ, зокрема у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства: у фонді релігійних періодичних видань до 1917 р. 40 примірників; у колекції Київської духовної академії 30 примірників; у колекції Києво-Печерської лаври 4 примірники; у колекції Київської духовної семінарії 2 примірники.

Учасники секційного засідання оглянули спеціально підготовлену відділами Інституту книгознавства НБУВ ретроспективну виставку «Українська книгознавча періодика», на якій було представлено десятки книгознавчих і продовжуваних видань, починаючи від «Книгаря» 1917 р. і завершуючи останнім випуском «Бібліотечного вісника». Як не дивно, багато важливих публікацій у старих журналах залишаються досі недостатньо дослідженими спеціалістами, а отже – актуальними щодо їх вивчення. Присутні взяли участь у коротенькій, але важливій дискусії – яким має бути сьогоденний книгознавчий часопис, і чи взагалі він потрібний, чи його витісняють видання з інформаційних технологій. Було наголошено, що крім наукових профільних видань Україна потребує популярних критико-бібліографічних часописів як паперових, так і електронних.

Галина Ковальчук,
директорка Інституту книгознавства
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
докторка історичних наук, професорка

Тетяна Мяскова,
старша наукова співробітниця Інституту книгознавства
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
кандидатка історичних наук

Сучасні тенденції формування, збереження, дослідження рукописних фондів

5 жовтня 2023 р. у рамках Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек» працювала секція «Сучасні тенденції формування, збереження, дослідження рукописних фондів». До обговорення було подано 25 наукових доповідей. Безпосередню участь у заході взяли 32 фахівці у галузі джерелознавства, музеєзнавства, археології, кодикології, пам'яткознавства, історії науки та ін. Серед них – 3 доктори наук та 26 кандидатів наук.

До роботи секції, крім співробітників НБУВ, долучилися: заступник генерального директора Національного заповідника «Софія Київська» з наукової роботи, доктор історичних наук, старший науковий співробітник В. В. Корнієнко; директор комунального закладу «Рівненський обласний краєзнавчий музей» Рівненської обласної ради О. С. Булига; наукова співробітниця відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, кандидатка історичних наук М. М. Кольбух; завідувачка відділу рукописів та стародруків Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького А. І. Навроцька; директорка видавництва «Горобець» Г. С. Горобець; голова громадської організації «Центр дослідження і відродження Волині», кандидат історичних наук В. В. Дзьобак і член цієї організації В. Т. Йорамашвілі; старша наукова співробітниця відділу Близького та Середнього Сходу Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України, кандидатка філологічних наук Ю. І. Петрова; науковий співробітник Інституту історії України НАН України, старший науковий співробітник Національного музею історії України, кандидат історичних наук Я. В. Загилюк, доцентка кафедри історії України історико-філософського факультету Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидатка історичних наук М.М. Будзар.

Наукові керівники секції, директорка Інституту рукопису НБУВ, кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця **О. П. Степченко** і завідувачка відділу джерелознавства Інституту рукопису НБУВ, кандидатка історичних наук **Т. В. Коваль**, відкриваючи засідання, привітали при-